

Iz zgodovine keršanske ljudske šole.

(Dalje.)

Kako zeló je pa obveljal ta sistem, ki je ošabno zaničeval vse vodila didaktične in pedagogične, posname se iz tega lahko, da se ga je deržal prošt Šulstajnski, mož toliko umeten v šolskih rečeh. Hvalil je nektere šole, da so kar na enkrat premagale vse težavno in v sredi Českega nemški jezik vpeljale po šolah. Obžaloval je, da ima nemški jezik toliko težav v čisto českih krajih, ker otroci doma pri starših ne slišijo drugzega, kakor česki jezik; vendar, pravi dalje, so nekteri, posebno učitelji in ravnatelji, to reč tako vpeljali, da tudi otroci doma po česki pišejo, prevode delajo in tudi govore, in kadar pri splošnih igrah ne morejo sami pričujoči biti, stavljajo namesti sebe večjega dečka, ki razumé nemški jezik. Večjega veselja šolskemu svetovavcu niso mogli napraviti, kakor da so v Zbiravu na koncu leta otroci teatralno igro iz „Leipzig. Kinderfreund“ po nemški igrali. Tako malo je še mož, kakor Kindermann, spoznal potrebe ljudstva, da ni razumel, kako se s tem otrokom čas krati za druge potrebne reči, in kako bo vendar otrokom v djanji malo koristilo, če se tam vpricho gostov skazujejo v nemških teatralnih igrah.

Kako da so v vojaški granici skerbeli za nemške šole in učitelje, smo že poprej povedali. Dvorno vojaško svetovavstvo je očitalo v odloki general-komandi v Temesvaru, da je v primeru z ilirskimi šolami premalo nemških; prvih je bilo 24, drugih 4. Graničarji naj svoje otroke na ravnost v nemške šole pošiljajo, čemu bi z ilirskim jezikom še čas trčili? Iskali so sicer učiteljev, ki so govorili razun nemškega tudi deželni ali kak drugi sorodni jezik; pozneje so pa še to v nemar puseali; še celó keršanski nauk učili so v čisto tujem jeziku, da je bil le učenik tiste vere kakor učenci. Če so tu ali tam dvo-mili in prevdarjali, ali bi ne bilo dobro, vsaj v prvih letih keršanski nauk v deželnem jeziku učiti, rekli so drugi, da bi pri tem nemsčina škodo terpela, ker otroci naj potrebnejše verske nauke že tako v domačem jeziku znajo, sedaj se bodo pa s tvarino vred tudi nemsčine naučili. Po tej čudni logiki, po kateri je bil jezik poglavitna reč, keršanski nauk pa le podveržena, posluževati se je smel katehet le toliko domačega jezika, da je z njim nemške besede razlagal. Kako je pri tem

podučevanje v veri napredovalo, misli si vsak sam lahko. Še pozneje l. 1779. je neka šolska komisija začela dvomiti, je li ta pot prava, in če bi ne bilo boljše podučevanje v maternem jeziku začeti in potem nemsčino učiti. Od druge strani so pa terdili, da mladost pri takšnem podučevanju prav dobro shaja (??) in da v mnogih rečeh tako dobro odgovarja kakor rojeni Nemci, da se je veliko otrok samo z nemškim čerkovanjem in v družini pri otrocih nemški govorečih nemškega jezika naučilo, da so starši zadovoljni, da otroci le znajo hrovaški brati in pisati, in da pri tem celo leto pridobē. Šolstvo je tedaj ostalo pri starem, ker je ta misel obveljala. *)

Šli so pa v tej reči dalje. Narodnih šol še terpeli niso; rekli so, da so nemškim šolam na škodo. Neki Liubibratih je v gradiškanskem polku ilirske šole zaterl, in namesti njih nemške vpeljal, in zato je bil pohvaljen. Dvorno vojaško svetovavstvo je sicer reklo, da se razkolnikom (n. i. greške vere) ne more braniti, ako hočejo imeti ilirske poterjene učitelje, in ako jih morejo plačevati; ali deželne vlade so se malo zmenile za to, in večkrat so jim naravnost odrekli šole narejati, ali so jim pa podirali že ustanovljene. Metropolit karlovski Vincenti Joanovič Vidak se je pritožil pri cesarici, in ta je določila: V vojaški granici ostane šolstvo takšno, kakor veleva cesarska postava in je vojaški vstavi primerjeno; mladost n. i. vere se pa ne sme v nemškem oziru nikakor žaliti; šolski zavod za nemške šole, ki pride na dobro tudi n. i. šole je karlovski zavod, in zanaprej so graničarji v Slavoniji oprosteni vseh davkov za nemške šole pri kompanijah. Odsihmal se je narodno šolstvo pri graničarjih na bolje obrnilo. Dvorno vojaško svetovavstvo je terdilo cesarsko postavo, ako so pritožbe prišle. Višje vojaško poveljništvo tudi zanaprej ni bilo narodnim šolam prijazno, še manj pa je skerbelo, da bi se bile množile. Dvojnih šol v enem kraji imeti tudi ni kazalo; davšine bi bile za uboge graničarje prevelike, učenje v cerkvenem spisu (cirilici) bi bilo nepotrebno tistim, ki nočejo biti duhovni; pristojnejši bi bilo tedaj da bi n. i. greki svoje molitve in katekizme z latinškimi čerkami natisniti dali. Dvorno vojaško svetovavstvo je pa sedaj resno zahtevalo, da naj nemški učitelji domači jezik ra-

*) Tako so vsikdar zamenjevali vzrok in učinek. — Iz tega modrovanja pa tudi vidimo, da človek vse lahko dokaže, kar le hoče; saj je tudi en profesor dokazal, da je bil raj na Švedskem!

zumejo, da naj se za učitelje stavijo le domačini, ki bodo o-troke tudi brati učili v domačem jeziku, kolikor to pospešuje podučevanje v veri, katero pa duhovniki opravljajo; ako se bo-do le deželne oblastnije teh postav držale, ne bodo imele vzroka, pritoževati se. Naj silnejšim potrebam za vero in jezik se je s tem vstreglo.

Bolj previdno, kakor v nemško-slavjanskih deželah, ravnali so pa zastran jezikov v novo pridobljenih kraljestvih na Gališkem in Lodomerskem. Na to se je že oziral gubernialni svetovavec Koranda pri svojih nasvetih; gališka in pemsko-avstrijanska dvorna kancelarija je to prenaradila v mnogih rečeh in cesarici predložila. Nemški jezik naj se skerbno razširjuje po gimnazijih, po glavnih šolah in v šolah v večjih mestih; posebno bi bilo dobro, da bi se številna gospoda nemškega jezika prijela, toliko več, ker je bil poljski jezik odpravljen pri novih političnih vradnijah in pri sodnijah. Vendar tudi deželnega jezika niso pozabili. Sicer so rekli, da se ni treba posebno glave beliti s tem, kako bi se poljski jezik sboljšal, vendar pristavili so zra-ven opombo, da je potrebno, da se bukve v naj boljši dialekt domačega jezika prestavijo, ker nevarno bi bilo, misel zbuditi, da hočemo deželni jezik zatirati, in tudi ne kaže, da bi deželni jezik prenehal; nemogoče je tudi nemsčino vpeljati brez domačega jezika; zato je tedej potreba, da se šolske knjige v naj boljši jezik prestavijo, da ga ne bodo slabo učili.

Da bi nemški jezik razširjali, stavili so, ali posamesne učenike nemsčine; ali pa so jih djali k učilnicam za učenike nemškega jezika in nove metode. Delali so pa to, da bi bili izurili več domačinov za cesarske službe, in ker je mladost po mestih pa tudi odrasčeni ljudje, kakor so rekli, posebno veselje imela do nemškega jezika. Namen pa je bil tudi ta, učenje po višjih šolah združiti s nemsčino, in zavoljo tega je bilo uka-zano učiti nemški jezik vsaj v šestih kraljevih gimnazijih; ko bi pa enkrat mladost iz normalnih in glavnih šol zadosti podučena v nemsčini prestopala v gimnazije, nemške šole potlej se bodo pa z latinskimi ravno tako vezale, kakor po drugih deželah.

Gojiti poljski jezik in razširjati nemsčino — teh vodil so se deržali, ko so se posvetovali o cesarski noti, kako zboljšati vlado v Galiciji. *) Pervo je terdila posebno nemško-avstrijansko

*) Povedali smo že, da je cesar Jožef, dokler je še Marija Terezija vladala, po Poljskem potoval in cesarici sporočil, kakšen je stan dežele. P. 12.

dvorna kancelarija. Vsi predmeti, rekla je, se dajo tako dobro v poljskem kakor v nemškem jeziku učiti, in jezik vsilovati, bi bilo toliko, kakor zboljšanje šol ovirati. Deržavno svetovavstvo je to poterdilo; le mislili so, da se tudi drugo ne sme v nemar puščati. Gebler je med drugim rekel: Deržava se mora prizadevati, da sčasoma postane eno ljudstvo. *) Vem, da je za to treba sto in sto let. Deržava pa živi dalje ko človek, živi na veke, in tako ne za kratek čas svojega življenja, mora knez in deržavni vradnik misliti in delati. (Je še nekdo drugi, ki ima tudi tukaj nekaj govoriti.) (Dalje prik.)

Praktična slovensko-nemška gramatika.

(Dalje.)

Povračavni zaimki in povračavni časovniki.

a) Povračavni zaimek *se* nam ne služi samo za tretjo osebo, kakor v nemsčini, ampak tudi za prvo in drugo, kedar se namreč djanje na osebek povrača, od kterega je bilo izšlo. (Janež. Slov.). Primeri „Gram.“ in „Tov.“ I. I. str. 326.

Kako pa to, da je tukaj razlagano oziravno zaimke *se*, pa ne takrat, ko je bilo govorjeno od prisvojitvenega zaimena s v o j — *a* — *e*?

Ravnokar govorili smo, da se v slovenskem terpivna podoba nareja s pomočjo povračavnega zaimka *se*; tukaj pa tedaj pride govorjenje od povračavnega zaimka *se*.

b) Povračavni časovniki so tisti, kateri povračavne zaimke zraven sebe imajo. Zakaj pa imajo povračavne zaimke zraven sebe? Naznanjajo namreč kako povratno ali vzajemno djanje.

Vsi prehajavni časovniki se morejo rabiti kakor povračavni, kajti, ki se zamore prenesti na drugo osebo ali reč, prenesti se more tudi na samega sebe, p.: Klobuk denem na glavo; pokrijem glavo = pokrijem se; — roke umivam, umivam se; — tolašim žalostnega, tolašim samega sebe; — hvalimo pridnega, delo mojstra hvali; nikar se ne hvalite!

Goli in razširjeni stavki.

(Glej „Gram.“ in „Tov.“ I. I. str. 154.)

Besede za se še nič ne pomenijo; le kedar jih primerno skupaj zložimo in zvezemo, povedo še le misel. Kamnje na

*) Ni potrebno, dostikrat še celó škodljivo in nevarno. Zgodovina I. 1848. to povč.